

נפרדים מספר הישר

השבת אנו זוכים לסיים את ספר בראשית, ספר הבסיס לחיינו.

בספר זה אין מצוות ואיסורים, אלא דרך חיים, עקרונות מוסר, אמונה ודרך ארץ.

ספר בראשית מכונה גם ספר הישר. השם "ספר הישר" מוזכר בספר יהושע, בעת שיהושע מעמיד את החמה:

"אז ידבר יהושע לה' ביום תת יהוה את האמורי לפני בני ישראל, ויאמר לעיני ישראל שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון, וידום השמש וירח עמד עד יקום גוי אויביו, הלא היא כתובה על ספר הישר, ויעמוד השמש בחצי השמים ולא אץ לבוא כיום תמים, ולא היה כיום ההוא לפניו ואחריו לשמע ה' בקול איש כי ה' נלחם לישראל".

ומסביר רש"י במקום:

"דבר זה נכתב בתורה שאמר לו יעקב ליוסף זרעו של אפרים 'יהיה מלא הגויים', אימתי? ביום שעמדה חמה ליהושע נתמלא כל העולם שמעו של יהושע ויעמד השמש בחצי השמים ולא אץ לבא כיום תמים".

כלומר, ספר הישר, מוזכר בהקשר של הקדמת ברכת אפרים למנשה, והנחת יד ימין על ראשו.

וצריך להבין מדוע דווקא כאן ניכר שספר בראשית הוא ספר הישר? מה הקשר בין הקדמת אפרים למנשה להיות ספר בראשית ספר הישר? יתר על כן, בסברה פשוטה היה ניתן לחשוב להיפך, שהיושר מחייב לתת כבוד לבכור, שכן זוהי דרך ארץ, (כפי שאומר לבן: "לא יעשה כן במקומנו לתת הצעירה לפני הבכירה").

התשובה לכך פשוטה וחדה. בכל ספר בראשית אנו רואים שוב ושוב את חילוף הבכורה, שמהווה יסוד מרכזי בספר בראשית: הבל זוכה לגדולה יותר מקיין, ישמעאל נדחה מפני יצחק, עשו נדחה מפני יעקב, ראובן נדחה מפני יוסף ויהודה, ולבסוף מנשה נדחה מפני אפרים. יש כאן אמירה יסודית, שגדולת האדם לא תלויה בנתונים הטבעיים, אלא בבחירות הטובות, שה' אדם לעמל יולד".

המסר של ספר בראשית הוא שגורלו של אדם אינו מוכתב על ידי נתוני פתיחה טבעיים, אלא מעשיו הבחיריים הם שיקבעו כיצד ייראו חיייו. הקב"ה בוחר באדם שמוכיח את נכונותו לעבוד את ה', ולא באדם שגלומות בו סגולות טבעיות שאינן בשליטתו.

וזהו גם הביטוי של היושר: "איש הישר בעיניו יעשה". כשעוסקים בפנימיות התורה, בעולם הקבלה, יש קוד ידוע של עיגולים ויושר. העיגולים מייצגים את עולם הטבע: "הולך אל דרום וסובב אל צפון, סובב סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח" - זה העולם המחזורי הקבוע, המעגלי, בעל החוקיות וללא שינויים. וכפי שמסביר זאת הרב זצ"ל: "העיגולים חוקי ההווה המוכרחים, חוקי הברזל האיתנים, שאינם משתנים בפעולתם על גוי ועל אדם יחד" (אוה"ק ג, עמ' כד). אחד הביטויים החרפים לכך היא השמש שלא משתנה (ולכן משתמש קהלת בשמש באומרו: "אין כל חדש תחת השמש").

לעומת זאת היושר, מייצג את היכולת האנושית לפרוץ את המעגליות, להתעלות, לשנות ולהשפיע. כפי שממשיך הרב זצ"ל: "היושר, כלומר חופש החיים, החופש המוחלט מצד מקור ההווייה, החופש שבמושג האלוקי, שיצירת ההווייה באה מצידו המוסרי, זה הכול".

להאמין ביושר, זה להאמין, שאפשר לבחור, שאפשר לשנות, שנתוני הפתיחה קובעים רק את נקודת ההתחלה אבל לא את נקודת הסיום. זו הבשורה האדירה שבא ספר בראשית לבשר לעולם, שהאדם בחיבורו לה', יכול להתעלות מעל החוקיות הטבעית ולקנות את המדרגה האלוקית, שבה יש חופש ובחירה.

זוהי ענקיותם של האבות, שסללו דרך חדשה – כפי שרואים בספר בראשית. לדוגמא, אברהם העברי, שמכונה כך בין השאר כדברי המדרש: "שכל העולם בעבר אחד ואברהם בעבר אחד", מתייצב ומגלה דרך חדשה ואחרת, שונה מדרך ההשתעבדות לכוחות הטבעיים – דרך העבודה זרה. אברהם בוחר לשבור את הפסילים, לשבור את המוסכמות המקובלות, להיות ראשון המאמינים ולהתוות דרך לעולם כולו. וכן לדוגמא רבקה אמנו המכונה "שושנה בין החוחים" גדלה בין עובדי עבודה זרה הפרוצים בעריות, אגואיסטים ורמאים, ובחרה דרך אחרת של אמונה, צניעות וחסד מופלא.

לכן אומרת הגמרא (ע"ז כה ב): "מאי ספר הישר? אמר רב חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: זה ספר אברהם, יצחק ויעקב שנקראו ישרים". הם הישרים, הם סוללי הדרך.

דבר זה היה מה שבא לידי ביטוי בהעמדת השמש על ידי יהושע. שכאשר אדם מתחבר לרצון ה' ועושה בחירות נכונות, הוא לא משועבד לטבע, אלא הטבע משתעבד אליו. ולכן יהושע מעמיד את השמש – הכוח העוצמתי והחזק ביותר בעולם.

דברים אלה צריכים לעמוד לנגד עינינו כשאנו מסיימים את ספר בראשית, כדי שנדע את כוחנו ויכולתנו לבחור ולהתעלות, להתגדל ולהתעצם, בלא כפיפות לסביבה או לנתונים איתם התחלנו את דרכנו. יהי רצון שנזכה לבחור את הבחירות הנכונות ולהפוך את העולם כולו למקום טוב וישר יותר.